

թիւն, գրութիւն, նկարչութիւն, երաժշտութիւն և մարմնամարզութիւն, Թէպէտ այս առարկաները միմեանցից տարբերուան, բայց նայելով իւրեանց ներքին յարաբերութիւններին, բոլորն ևս մի և նոյն նպատակն ունին, այն է բարեիւն, բարեգործ և բարեպաշտ մարմն, որը աշակերտները կրթվելով դասնան ինքնուրոյն մտածող, բարեխղճարար դատող և ձեռնարկած գործը շնորհալի կերպով կատարող երիտասարդներ, այն ժամանակ այդ աշակերտների դասաւանդութիւնը կատարած կլինի իւր գործը զպրօքի մէջ, Աւելի խօսքով, զպրօքն ունի երեք էական խնդիր լուծելու. նա պէտքէ այդ առարկաների օգնութեամբ այնպէս անէ, որ աշակերտները սովորեն առարկաներ, սովորածնին գործ գնել կարողանան և իւրեանք ևս այդ բարեւոյն և կարողանան շնորհով դասնան պիտանի մարդիկ:

Նայելով դասաւանդական առարկաների արտաքին և ներքին յաակութիւններին ու ազդեցութիւններին, կարելի է դոցա բոլորը երեք զստակարգի բաժանել. 1 զստակարգի տակ մտնողները պահանջում են աւելի մեքենայական և մտաւորական վարժութիւն. 2 զստակարգի տակ մտնողները առաւելապէս գիտակցութիւն և կամ հասկացողութիւն են պահանջում, 3 զստակարգինը պահանջում են ընդհանրապէս կրթմունք:

Առաւելապէս մեքենական վարժութեան են վերաբերում լոկ կարգալը, գրեւն ու նկարեւը. մտաւորականին—մտքի զբաւոր ու բանաւոր արտայայտութիւնն ու համարողութիւնը (թուարանութիւնը). գիտակցարար ըմբռնել պահանջում են բնագիտելիքն, աշխարհագրութիւնն ու պատմութիւնը:

Սրտի և կամքի կրթութեան ծառայումէ կրօնը, մարմնի կրթութեանը—մարմնամարզութիւնը, զգացմունքի կրթութեանն—երաժշտութիւնը, Սակայն այս բաժանումն այնպէս ճիշտ ու որոշ չէ, որ կարելի չլինէր մի քանի առարկաներ տեղափոխել ու այս կամ այն զստակարգի տակ ղետեղել:

Արօնի, երաժշտութեան և մարմնամարզութեան դասաւանդութիւններն համարվում են միմեանց օգնող կրթական միջոցներ: Այս կարող էր օտարոտի երեւիլ ընթերցողին, բայց իսկ որ այս առարկաներն այդ յատկութիւնն ունին, Գրքա իւրեանց ազդեցութիւնը տարածում են մարդիս ամբողջութեանը վերայ. կրօնը կրթումէ հոյին, երաժշտութիւնն զգացմունքը, մարմնամարզութիւնը պատրաստումէ թէ հոգու և թէ զգացմունքի համար առողջ բնակարան: Այդ առարկաներն ևս սկսվում են զննութիւններով, Արօնը հիմնվելով սուրբ գրքի պատմական, բարոյական և բանասիրական հատուածների վերայ, զննումէ աշխարհիս Փրկչի կեանքը, գործերը և մահը, տալիս է գեղեցիկ օրինակներ ճշմարտին հետամուտ լինելու համար, Մարմնամարզութիւնը գիտակցարար ընթերցումէ աչքի առաջ և կատարվող կրթութիւններէ, երաժշտութիւնը լսելիքի օգնութեամբ հաղորդումէ տպաւորութիւններ, որոնցից կազմվում է բարի զգացմունքը—բարոյական զգացմունք:

Արօնի նպատակն է աշակերտի սրտի և հոգու մէջ տպաւորել սէր, դէպի

Արարիչն ու իւր արարածները, բարեխղճութիւն ամենայն գործողութեան մէջ, ինքնուրոյնաբար բարու ընտրութիւն և չարի մերժումն:

Մարմնամարդութեան նպատակն է մարմնի կրթութիւնը, այն է մարմնական, զօրութեան վերայ հիմնված քաջութիւն, որով կարելի է տանել վշտերին, տոկալ վտանգների դէմ, և մեր մէջ փայլեցնել այն հաճելի երեւոյթը, որ անուանումենք շնորհալի նկատման, շնորհալի ճարտարութիւն:

Երաժշտութեան նպատակն է սովորոյթի օրէնքով ընտելացնել լսելիքը ձայնի ներդաշնակութեանը, զգացմունքը կերպաւորել և մարդս գեղեցիկ ու վսեմ արարողութիւնների ընդունող անել:

Բ.

ՄԻՆՆՆԵՐ ՎԻՃԵՆՆԵՐ ԲՈՅՈՒՆՆԵՐ:

Դաստիարակութիւնը երեք միջոց ունի իւր նպատակին հասնելու համար. ա) խնամատարութիւն, որ ընդհանրապէս տեւում է մանկութեան օրից մինչև պատանեկութեան հասակի վերջը, Բ) Պարզապահութիւն, որ էապէս սկսվում է մանկութեան օրերից և տեւում է մինչև ուսման կատարեալ ընթացքի վերջը, Գ) դասաւանդութիւն, որ տեւում է առաջին դասից մինչև դպրոցական ուսման վերջը: Մենք միայն դասաւանդութեան նիւթերի վերայ պիտի խօսենք առայժմ: Յայտնի է որ մարդս իւր կեանքի առաջին րոպէից մինչև վերջին րոպէն ապրում է բնութեան մէջ ու մարդկութեան հետ, և պէտք է ունենայ բարոյականութիւն, Ուրեմն նա իբրև բանական էակ պէտք է դիտակցաբար ծանաչէ բնութեան, մարդկութեան և բարոյականութեան օրէնքները ու պահանջները: Հետեւաբար երեք գլխաւոր և անհրաժեշտ ուսման նիւթեր կան մարդիս համար իմաստասիրելու. այն է տիեզերախօսութիւն, մարդախօսութիւն և բարոյախօսութիւն:

Ա. Տիեզերախօսութիւնն ամփոփում է իւր մէջ աշխարհիս տեսանելի կամ զգալի նիւթերի գիտութիւնը: Այս նիւթերը նախ և առաջ ունին թիւ և բնութեան տարածութիւն: Սոցա յարաբերութիւնները ծանաչելու համար պէտք է լինում չափել և հաշուել. ուստի հարկաւոր է ունենալ տարածութեան ուսումն, որ է երկրաչափութիւնը, և համարելու կամ հաշուելու գիտութիւն, որ է Բնագիտութիւնը: Այս երկու գիտութիւններն ամբողջապէս ըմբռնելով, կամ միասին առած ասվում են մատեմատիկայ, որոնց տարիքն են միայն աւանդվում ժողովրդական դպրոցների մէջ: Տիեզերախօսութիւնը զննելով երկրիս ինչութիւնը ասվում է երկրագիտութիւն (աշխարհագրութիւն). քննելով նորա բնակիչների մէջ պատահած իրողութիւնները կոչվում է Գիտութիւն. քննելով ամբողջապէս բնութիւնը անուանվում է Բնագիտութիւն, որը բաժանվում է բնագիտութեան և բնական պատմութեան: Ուրեմն տիեզերախօսութիւնից ծագած դասաւանդելի նիւթերը բնականապէս հետեւեալներն են. 1, Թուարանութիւն, 2, երկրաչափութիւն, որի հետ անբաժան միացած է 3, գծադրութիւնը կամ նկար-

չութեան կողմունքը 4, աշխարհագրութիւն 5, պատմութիւն (Ազգային և
ընդհանուր) 6, բնախօսութիւն—բնագիտութիւն և բնական պատմութիւն,
Ի հարկէ ժողովրդական զպրօցների մէջ չէ կարելի այս գիտութիւններն
իւրեանց ամբողջութեամբ և ուսումնական ծիշտ Խեղճ-ձ աւանդել, այլ
հարկաւոր է բնութիւն այնպիսի նիւթեր սոցա մէջից, որոնց կարելի լինի
դիւրին և զննական կերպով հաղորդել և որոնք լինին միանգամայն զար-
գացուցիչ և գործնական, այսինքն օգտաւէտ:

Բ, Մարդախօսութիւնն ամփոփումէ իւր մէջ մարդիս մարմնի և հոգու
կամ մտքի ուսումն: Ինչ որ կվերաբերվի մարմնականին, պէտքէ բնախօ-
սութեան նիւթ համարել, որ արդէն յիշեցինք: Իսկ ինչ հոգեկանին կպատ-
կանի կամ մտաւորին, սա հետեւալ ծիւղերն ունի իմաստասիրելու: Մար-
դիս հոգեկան կարողութիւններն հանդիսանումեն իւր Ժողովուրդի, շէն-
քի և Կենտրոնի մէջ: 1, Մարդս իւր մտածմունքն արտայայտումէ լեզուով և սո-
րանով հասնումէ իւր ամենակատարեալ գրութեանը: Ազգայնական լեզուն
մարդիս համար իւր մայրենի լեզուն է, որով կարելի է շուտ և բնականա-
պէս հասնել մտածման կատարելութեանը: մայրենի լեզուն է, որով մա-
նուկը դիւրին և բնական կերպով արտայայտումէ իւր մտածմունքը: Ան-
կարելի է օտար լեզուի միջնորդութեամբ, ուսման սկզբում, մանուկին
զարգացնել բնութեան պահանջներին համաձայն: Ոչ միայն մանկավար-
ժական գիտութիւնը, այլ և ընդհանուր մարդասիրութիւնը պահանջումէ,
որ մանուկին շուտ և Կենտրոն կերպով զարգացնելու համար, ուսուցիչները
խօսեն նորա հետ իւր մայրենի լեզուով: Այս պատճառով մայրենի լեզուն
ժողովրդական կամ ազգային զպրօցների մէջ առաջին և խորհրդաւոր
տեղը պէտքէ ունենայ: Լեզուի ուսումն կրկու էական ճանապարհով է
կատարելագործվում, նախ Խօսակցութեամբ, Բերան-բերան, և Ընթերցանութեամբ օգ-
նութեամբ: Երկրորդ լեզուի կանոնները խօսակցութեան և գրութեան մէջ
Բերան-բերան Բերան-բերան Կարկառու է ուրեմն Ընթերցանութեամբ, Բերան-բերան և
Բերան-բերան Ընթերցանութեամբ: 2, Մարդս իւր զգացմունքն արտայայտումէ ձայնով ևս,
որ երաժշտութեան նիւթն է կազմում: Երաժշտութեան կատարելութիւնը
վարժ և ներդաշնակ երգերն է: Սակայն ինչպէս անկարելի է ուղիղ և գի-
տակցաբար խօսել և գրել առանց վարժվելու քերականութեան և ըն-
թերցանութեան մէջ, նոյնպէս անկարելի է վարժ և ներդաշնակ երգել
առանց ձայնագրութեան մէջ (նօտայ) վարժվելու: Ձայնագրութիւնը երգի
ողին է, առանց նորան երգը անհոգի դիակ է կամ մի աններելի և անտա-
նելի խուժանական ազմուկ: Ոչ մի քաղաքակիրթ ազգ չէ կարող առանց
ձայնագրական երաժշտութեան լինել և մնալ: կամ այսպէս ասել, ուր
չկայ ձայնագրական երաժշտութիւն, այնտեղ ճաշակագիտութիւն (էս-
տէսիկա) չկայ: Հետեւաբար այն ազգը, որ ձայնագրութիւն չունի, նա
զուրկ է գեղեցկագիտական ճաշակից, ուրեմն և զուրկ է վսեմ գաղափար-
ներից: Միայն գիտակցաբար երգերն է արտայայտում զգացմունքի կեն-
դանի պատկերը: և սա է, որ կարող է երգողին և լսողին բարոյապէս վեր-

ամբողջ և նոցա ճաշակագիտական (էստէտիկական) զգացմունքը վստեմարար զարգացնել, Զգացմունքը զարգանումէ նաև ճաշակագիտական և բանաստեղծական գրուածներէ ընթերցմունքով. նաև նկարչութիւն, Այս վերջինը դասաւանդելի առարկաների մի ճիւղն է, որ անհրաժեշտ է ժողովրդական զարգացման համար և որ կատարելագործվումէ քիւղիկ յետէ ընդհանր-լսման, և ինքնուրոյն արտադրութեամբ, որ և ծնուցանումէ և զարգացնումէ աշակերտի մէջ ճաշակագիտական կամ գեղեցկի զգացմունքը, Յ. Ամբը կամ կամեցողութիւնը հանդիսանումէ մարդիս շարժմունքի և արարմունքի մէջ, Միտքն իւր կամքն արտայայտումէ մարմնի անդամների միջնորդութեամբ, Մարմինը պէտքէ ուրեմն տոկուն, ճարպիկ և համարձակ լինի, որ կարողանայ մարմն ծառայել, ինչպէս հարկն է, Բայց մարմինն այն ժամանակ միայն յիշեալ յատկութիւնները կունենայ, երբ իւր ամեն մասը բազմադիմի կերպով վարժված ու առողջ լինի, Այս նպատակին հասնելու համար ամենընտիր միջոցն է կանոնաւոր մարմնամարզութիւնը, Մարմնամարզութիւնն այնքան կարևոր է ժողովրդական զարգացման համար, որքան կարևոր են միւս դասաւանդելի առարկաները, Եթէ այդ զարգացմանը չեն կամենում հիւանդութեան օրօրան լինել, այլ առողջ սերունդ զարգացնելու պաշտօնը պէտքէ ունենան, ապա անշուշտ պէտքէ այս գիտութիւնը նոցա մէջ ընդունվի, Թէև հին, բայց անհերքելի ճշմարտութիւն է որ «առողջ միտքը կարող է լինել առողջ մարմնի մէջ», մտքի, հոգու և կամքի ձգտմունքը կատարելագործողն առողջ մարմինն է, «Մասին» լրագրի 1113 թուի մէջ հետեւեալն ենք կարդացած, «Բրաւի Առաւմարտութիւնը հետեւեալը կհաստատէ իր հրամանագրին մէջ. «վերջին պատերազմին ժամանակ մեր զօրաց ցոյց տուած կարգէ դուրս ձիւքերը, ճամբայ քալելու անխոնջ դժուար լինելի երկրի մէջ ամեն բնական և արհեստական արգելքներու և դժուարութիւններու ճարպիկութիւնը, կուրի մէջ քաջասրտութիւնը և պաղ արիւնը, ամեն կարօտութիւնների և նեղութիւնների հաստատամտութիւնը որ ընդհանրապէս ճանչուած և սքանչացում պատճառած է, այս ամէն առաւելութիւնները մեծաւ մասամբ զարգացնելու և ետքն ալ բանականութեն մէջ ճշմարտութիւնն իշխելու արդիւնքն են, Նոյն լրագրի 1112 թուի մէջ նոյնպէս հետեւեալն ենք կարդացած, Ռուսական Մետաք Օֆիսի լրագիրն Եւրոպիոյ քաղաքական վիճակի վերայ ընդհանուր ակնարկ մ'անելով, Գերմանական զօրաց անակնկալ և մեծ յաղթութիւններու պատճառները կբնէ, կըսէ թէ «յաղթութեան պատճառները Գերմանիոյ ընկերութեան հիմն եղող և ընդհանրապէս ծաւալած իշխման և ճշմարտութիւնների մէջ են, որք բարդական քաջասրտութեան, մարմնական զօրութեան և համբերատար կարգապահութեանը զարգացման մեծապէս կնպաստեն, «Այնոս միայն, որ մեր զարգացմանը այս առողջարար գիտութեան վերայ պաղ և անտարբեր աչքով են նայում, ժամանակ է, որ մեր յարգոյ մանկավարժները հոգ տանեն այս ամենակարևոր առարկայի մասին, Մենք ասացինք որ

մաքի հոգու և կամքի ձգտումներն իրագործվումն մարմնի միջնորդութեամբ: Աւերեւ աւելացնենք թէ այս հոգեկան ձգտումները և արտայայտութիւններն անշուշտ պէտքէ հիմնվին բարոյական սկզբունքի վերայ: և թէ բարոյական սկզբունքին ծանօթացնողն էապէս կրօնը կամ բարոյախօսութիւնն է:

Գ. Արօնի նպատակն է մարդիս միտքը, զգացումները և կամքը բարոյապէս զարգացնել: Արօնն է այն ամենակարող զօրութիւնը, որով պէտքէ մարդկութիւնը իւր ստորաքարշ զրութիւնից, իւր գոհճիկ նախապաշարմունքից, վատթար արարմունքից բարձրանայ և միանայ գերազոյն բարոյականութեան այսինքն Աստուծու հետ: Բոլոր գիտութիւնների նպատակը երկրաւոր երջանկութիւնն է, ուրեմն ժամանակաւոր և սահմանափակված է, այն ինչ կրօնի նպատակը պարունակելով իւր մէջ երկրաւոր երջանկութիւնը, անցնումէ նոյնպէս երկնաւոր երջանկութեան ևս որ է մարդիս վախճանական նպատակը: Բայց աւաղ մեր զպրօցներում աշակերտը վեց եօթն տարի կրօն է ուսանում և կարծես բարոյականութեան գործնական ուսումից զուրկ մնացած է դուրս գալիս, երիտասարդը փոխանակ յուսով սիրով և անկեղծ հաւատով քաջալերվելու, նա դուրս է գալիս իւր ապագայից յուսահատված, սիրազուրկ, կասկածոտ առ ամենայն ինչ, իւր նշանակութեանն անծանօթ, մոլորանդ, կեղծաւոր, և այլն և այլն, որովհետեւ կրօնի ուսուցիչներն չեն «առնում» նախ և ապա ուսուցանում, այլ սորա հակառակ, դայլս ուսուցանեն և ինքեանք ոչ առնեն. եթէ այս առարկաները ըստ սովորականին դասաւորենք, հետեւեալը կստանանք.

ԱՅՆՔՆ, 1. Արօն, 2. լեզու, 3. երաժշտութիւն. այս առարկաների խումբը մանկավարժութեան մէջ ասվումէ **բնական** (տեսական):

ԵՐԻՐԵՐ, 1. Թուաբանութիւն, 2. երկրաչափութիւն (մատեմատիկայ), 3. աշխարհագրութիւն (բնական, ուսողական և քաղաքական), 4. պատմութիւն (ազգային և ընդհանուր), 5. բնախօսութիւն (բնական պատմութիւն և բնագիտութիւն). այս առարկաների խումբն ասվումէ **բնական** (ընթացական):

ԵՐԻՐԵՐ, 1. Նկարչութիւն (զժապրութիւն և ստուերագրութիւն), 2. գեղագրութիւն կամ վայելչագրութիւն, 3. մարմնամարզութիւն. այս առարկաների խումբը ասվումէ **արտեստան** — վարժական (ճարտարական):

Նայելով թէ այս գիտելիքները լոկ խօսքերով են աւանդվում, թէ զգալի իրերի միջնորդութեամբ, զորա համեմատ դասաւանդական ձևն ևս ասվումէ **բնական** կամ **նշանակական**, և ներն ուսուցանումէ ին լոկ խօսքերով, ուստի նոցա աւանդման ձևը կոչվումէր վերացական: Նոր մանկավարժներն ուսումնի սկսումեն զգալի կերպով կամ նիւթեղէն իրերի զննութեամբ, սոցա դասաւանդութեան ձևը կամ եղանակը անուանվումէ իրազննական կամ պարզ **նշանակական**:

9.

$W^k = \sum_{i=1}^n w_i^k x_i^k + \sum_{j=1}^m w_{ij}^k x_j^k + \sum_{l=1}^p w_{ijl}^k x_{ijl}^k$ (for $k=1,2,\dots,K$)

Ուսուցման եղանակի և նպատակի վերայ հմուտ մանկավարժների կար-
ծիքները շատ բանով են տարբերվում: Ոմանք պնդում են թե դեռ ևս իւ-
րաքանելիւր դատաւանդական առարկայի համար ճիշտ ուսուցման եղանակ
չէ գտնված: Կայացուցանու մեն որ առանց մշակված եղանակիւր ոչ մի ու-
սուցիչ չէ կարող օգտուէաւ անել իւր առարկան: որչափ ևս լաւ գիտե-
նար այդ առարկան և թե լաւ ուսուցիչը պէտքէ բացի իւր իւր-իւր եղանակ-
էն գիտենայ նոյնպէս այն բոլոր կանոնները որոնք գտել են հմուտ ման-
կավարժները: Վան մարդիկ որ թե և չեն հերքում որ եղանակը (մէտոդ)
ամենահարկաւորն է, բայց կարծում են որ անձնական կամ ընդարդոյս պէտ-
քէ լինի դա և ոչ ստացական: քանի որ հաստատուն և անփոփոխ եղա-
նակ չկայ այս և կամ այն դէպքիւր այս կամ այն առարկայի համար:
Ճշմարիտ է, միևնոյն նպատակին մարդ կարող է այլ և այլ ճանապարհնե-
րով ևս հասնել: բայց այդ ճանապարհներից որն է աւելի շուտ և հեշտ
կերպով հասցնում որոշեալ նպատակին, անշուշտ այն է ամենից գիրա-
գոյնը, ամենից նպատակայարմարը: Ով կամենում է կշռել այս կամ այն
ուսանելի առարկայի ուսուցման եղանակը, նա պարտաւոր է նախապէս
այդ առարկայի ուսուցման նպատակը բացայայտ որոշել գիտենայ: Այս-
տեղ հարկաւոր է որոշել թե ի՞նչ քանակութեամբ պէտքէ աւանդել այս
կամ այն առարկայից, որքան ժամանակում, շաբաթական քանի՞ ժամ
պարապելով և ի՞նչ աստիճանի զարգացումն պէտքէ յառաջ բերել աշա-
կերտի մէջ: Նոյնպէս հարկաւոր է զգուշանալ այն սխալմունքից, որին մեր
ուսուցիչներից շատերն են ենթարկված, այն է հարիւր աշակերտի մէջ 5
կամ 10 աշակերտի յառաջադիմութեամբ զոհ լինելը, և անուշադիր թող-
նել բազմութիւնը: Ընդհակառակն ուսուցչին պէտքէ համարել այն ժա-
մանակ իւր նպատակին հասած, երբ իւր աշակերտների մեծագոյն մասն է
յառաջադէմ, չէ թե փոքրագոյնը:

Գործընդհանուրին է ստորագրել իրեն: Այս նպատակին հասնելու գլխա-
ւոր միջոցն է ողջամիտ դասատուութիւնը և նոյնպէս ուսուցչի բարեկա-
մական յարաբերութիւնը դէպի իւր աշակերտները: Բայց դասատուութիւ-
նը կարող է իւր խնդիրը իրագործել և պարտքը կատարել այն ժամանակ
երբ թէ ձեռով և թէ պարունակութեամբ բոլորովին կհամապատասխանէ
աշակերտի հասակին և զարգացման աստիճանին: Մեր մանկավարժները
դեռ ևս ամեն հասակի կամ իւրաքանչիւր դասարանի զարգացման աստի-
ճանին համեմատ ընտրած և դասաւորած ուսուցանելի նիւթերը չունին:
Ուստի ամեն ուսուցիչ առաջարկումէ աշակերտին իւր կամեցած նիւթը,
որ լինումէ շատ անգամ թէ ձեռի և թէ բովանդակութեան կողմից անմար-
տելի և երբ մանուկը չէ կարողանում ըմբռնել, բարեխիղճ ուսուցիչը
նորան ստիպումէ փոքր-փոքր անել: Այսպէս էին անում և բոլոր հին ման-
կավարժներն ևս: Բայց փորձը ցոյց տուաւ, որ սա ամենամատանպաւոր

սխառմունքից մէկն էր զպրոցական աշխարհում, որ մեծամեծ զոհեր էր տանում, Հանձարեղ մարդիկ ուշադրութիւն դարձրին մարդկային մտքի զարգացման ընթացքին. քննեցին և համոզիկցան, որ հարկաւոր է առանձին խնամքով նայել աշակերտի մոտեւորական վերայ. իւրաքանչիւր աստիճանի մէջ հարկաւոր է տալ աշակերտին յարմար նիւթեր. նախ հեշտն ու պարզը, յետոյ դժուարն ու բազադրեալը:

Այս հանձարեղ մարդիկների աշխատասիրութեան շնորհով մանուկների միտքը բթացնող անօգուտ իմաստակութիւնները տեղի տուին ռեալիստիկականին: Անդիւր անելը կորցրեց իւր ստրկացնող նշանակութիւնը. ամեն մանուկի միջոց տրվեցաւ մշակել իւր հոգեկան զօրութիւններն ու կարողութիւնները համարժէցնել և կանոնաւոր քայլերով:

Մի պարզ և պայծառ միտք առաջնորդումը այժմ գէպի ուղիղ եղանակով: Դա այն միտքն էր թէ բաւական չէ միայն առարկան գիտնալ, պէտք է հասնել նաեւ նրա հետքին:

Ի՞նչ բան է եղանակը, եղանակ կամ մեթոդ ասելով հասկացվում է այն դասաւանդական կերպը, որով դասատուութիւնը հասնում է ուսուցման նախորդ նպատակին, որը տալիս է աշակերտին մի յայտնի չափով բնական, ինքնուրուշ և ինքնուրուշ: Մեթոդը նախ և առաջ ընդհանուր կանոններ է տալիս. միևնույն ժամանակ հետևեցնում է զոգտնից ևս մասնաւոր կանոններ և նախադրութիւններ, յետոյ նշանակում է ժողովրդական զպրոցի իրաւունքները հարմար ուսուցման նիւթերը. և վերջապէս նշանակում է նաեւ ընթացքը, որ ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ համարժէցնել բնական կամ բնական իրաւունքները դասական համարժէցնելու համար: Գուցէ ընթերցողը հետևեցնէր այստեղից թէ ուրիշ լաւ ուսուցիչ լինելու համար հարկաւոր էր միայն ամենալաւ մեթոդիքական գրքերից մէկը մի լաւ բերան անել, մտքին պահել, ուրիշ այլ ևս բան պէտք չէր: Այս հետևանքը ճիշտ չէր կարող լինել, Այսպէս որ լինէր, եւրոպացիներ հարկաւոր չէին համարի ուսուցչական զպրոցներ (սեմինարներ) հիմնել, այլ ամեն ուսուցիչ եղողից կպահանջվէր, որ նա նախապէս մի հատ մեթոդիքական գիրք գնէր և նորա մէջի կանոնները սերտէր ու ուսուցչի հարցաքննութիւն տար և պաշտօն ստանար: Այլ ևս ի՞նչ հարկաւոր էր այնքան աւելորդ ծախսեր անելն ու ժամանակի կորուստը: Գուցէ մեզ համար մեծ խնայողութիւն է համոզման և սիրոյ արտայայտիչ ցուցակն է:

Մեթոդի հիմնական օրէնքները այո, պէտք է սովորել, բայց միևնույն ժամանակ իրրեւ օրէնք պէտք է աշակերտների ձիրքերին և ընդունակութիւններին յարմարեցնել և բոլորովին ազատ կերպով գործ գնել: Սա պահանջում է հետևեալ պայմանները. 1) ուսուցանելի առարկայի ճշգրիտ գիտութիւն, 2) ուղիղ գնահատութիւն այն կարևորութեանը, որ այդ առարկան ունենալու է զպրոցի և գործնական կեանքի մէջ, 3) Բազմակողմանի քննութիւն մարդկային հոգեկան կարողութիւնների և մասնաւորապէս իւր

աշակերտներին: 4) ուսուցչի կողմից անկեղծ սեր զեպի աշակերտներն ու զեպի իւր պաշտօնը: և 5) դատախօսելու համութիւն: Առաջին երկրորդ ու երրորդ պայմանները կարելի է ձեռք բերել ջանասիրութեամբ, իսկ չորրորդ ու հինգերորդ էական պայմանները պէտքէ ուսուցչի բնածին յատկութիւններ լինին: Այստեղից երևումէ թէ որքան մեծակշիռ պայմաններ են հարկաւոր լաւ ուսուցիչ լինելու համար: միւսնոյն ժամանակ երևումէ, որ լոկ մէտօղիքական կանոնները անգիր անելով, ոչ որ լաւ ուսուցիչ չէ կարող դառնալ, ինչպէս որ լոկ դեղերի տոմսակ գրել իմացողը չէ կարող լաւ բժիշկ համարվիլ: Մէտօղիքական գրուածներն անգիր անելն կլինի մի արտաքին, անարժէք ստացուածք: որով երբէք չէ կարելի ազատ շարժվիլ զպրօքի մջ և շատ բան ևս չես կարող առաջացնել: Վարող ենք ասել. «Մէտօղը լոկ ձե չէ, որին ամեն ինքնակուշ ուսուցիչ իւր կամեցած գոյնը տար»: Մետօղը մի հմուտ անձի կողմից պատրաստված խորհրդաւոր ուղեցոյց է այն ուսուցչի համար, որ այս միջոցը ազատաբար կարող լինէր գործածել, իրր օժանդակ միջոց: «Հետեիր մէտօղին, բայց մի ստրկանար»:

Դ.

Նորէի աշակերտներէ հետ վարվելու ման:

Աշակերտներն եկել են. ուսուցիչը կարգով նստեցնումէ ամենքին, իւրաքանչիւրի անունը, հայրանունը, ազգանունը հարցնումէ. . . .

Մի ամբողջ ամիս աշակերտի ձեռին դատադիրք ասածդ ամենեին չպէտքէ լինի: Ուսուցիչն ամենայն դասին մի մի կարճ բան է պատմում՝ աշակերտներին, յետոյ հարց ու փորձով կամ զրոյց անելու ձևով այդ պատմածը աշակերտների մտքերի մջ տպաւորումէ:

Առաջին և կարեւոր բանն այն է, որ աշակերտներին այս հասկացնէ թէ, երբ որ ինքը մի հարց է առաջարկում, պէտքէ ամենքն ևս լսեն: Յետոյ ով որ գիտէ թէ կարող է ամբողջ նախադասութեամբ պատասխանել, նա պէտքէ աջ ձեռք մի փոքր ինչ բարձրացնէ: Եթէ ամենքն ևս հասկացել են հարցը ու ձեռներ բարձրացրել են, այն ժամանակ պէտքէ սպասին: մինչև որ ուսուցիչը սորան կամ նորան հարցնէ: Ում որ հարցրեց, նա է պատասխանում: Պատասխանելու ժամանակ բացի պատասխանողից բոլորն ևս ձեռներ իջեցնում վար են դնում: Աշակերտներից ով որ նկատումէ թէ պատասխանողը բան թողեց իւր պատասխանի մջ, կամ աւելի և կամ պակաս բան ասաց, ձեռքը կրկին բարձրացնումէ, որով ցոյց է տալիս թէ նկատողութիւն է կամենում ունել: Ուսուցիչը հարցնումէ դորան. և այսպէս շարունակ, մինչև որ առաջարկված հարցին կատարեալ պատասխան տրվի: Յետոյ երկրորդ, երրորդ, չորրորդ և ուրիշ կարելի և հարկաւոր եղած հարցերն է անում և նոյն կերպով պատասխաններ է պահանջում: Աշակերտներին ամենեին կարելի չէ կարգի հաշուով հարցնել, այլ մէջ բնդ մէջ. որպէս զի ամենքն ևս արթուն մնան: Ձեռք բարձրացնելն մանկավարժական մի կարեւորութիւն է, որով պահանջվումէ արթնութիւն և

լարված ուշադրութիւն, Ուսուցչի պարտաւորութիւնն է իմանալ թէ ո՞վ լաւ է հասկացել հարցը, ո՞վ է կէսով չափ և ո՞վ է բոլորովին լսել և հասկացել, Կէսով չափ լսողիցն ևս կարելի է պատասխան առնել ու լրացնել, բայց ո՞վ որ ամենեւին ուրիշ բան է պատասխանում, քան թէ հարցին վերաբերեալը, պէտքէ կարճ ու լուրջ կերպով հասկացնել որ չէ՞ք բանի համար ձեռք բարձրացնելը, պէտքէ լինի:

Երբ ուսուցիչը նայումէ որ ձեռք բարձրացնողները քիչ են, պարտաւոր է հարցը կրկնել, երեքկնել և այլն, մինչև որ ձեռք բարձրացնողների թիւը շատանայ, Մի երկու երեքից պատասխան ստանալուց յետոյ, զարձեալ հարցնումէ թէ ո՞վ է այժմ հասկացել:

Եթէ առաջ ձեռք բարձրացնողները այժմ բարձրացրել են, զոցանից մի քանիսներին ևս հարցնէ, Մի քանի նախադասութիւններ այդպէս առանձին առանձին ասելուց ու ասել տալուց յետոյ, ինքն սկսումէ այդ բոլորը միացնել, ամբողջացնել և մի փոքրիկ պատմութիւն կամ խօսք յօրինել, Ապա պահանջումէ որ աշակերտներից ոմանք ևս ամբողջը կրկնեն, Որպէս զի դիւրին լինի առանձին նախադասութիւններից ամբողջը կազմելը, պէտքէ դժբա միմեանց հետ որ և է յարաբերութիւն և կապ ունենան, Հարկաւոր է աշխատել, որ խօսակցութեան առարկան վերացական չլինի, այլ ըստ մեծի մասին նիւթական, Պէտքէ աշխատել որ խօսակցութեան նիւթերը լինին այնպիսի, որոնց կարելի լինի ենթարկել աշակերտի զգայարանների ճանաչողութեանը, Մասերը զննելիս պէտքէ կարգով գնալ կամ միշտ աջից դէպի ձախ և կամ ձախից դէպի աջ, վերից դէպի վար և կամ վարից դէպի վեր, Այս կերպով մտքի մէջ շուտ է տպաւորվում նիւթը, բայց մի անգամ տպաւորելուց յետոյ, կարելի է խառն ի խառն կամ մէջ ընդ մէջ ևս հարցնել:

Աշակերտները միշտ ամբողջ նախադասութիւններով պէտքէ պատասխանեն, օրինակ եթէ մէկին հարցնումես. քո անունն ի՞նչ է, աշակերտը պէտքէ չասէ միայն—Ղազարոս, այլ պէտքէ ասէ. «Իմ անունը Ղազարոս է» կամ «Սարգիս է իմ անունը»:

Ա. Բ.

ԱՒԵՏԵԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

(Այս տարի Գ. Ճեմարանում Ընդհանուր պատմութենից բացի բերանացի քննութենից գրաւոր քննութիւնն ևս եղաւ, Աշակերտների գրաւոր պատասխաններից թէ Գ. և թէ Ե. դասարանից մի կամ երկու յօդուած հրատարակելու ենք «Երարատ» մէջ, որոնց նիւթը ամբողջութիւն կներկայացնեն, Գ. դասարանում Հին աշխարհ կաւանդվի, Ե. դասարանում—Միջին դարեր, ներկայ յօդուածը Ե. դասարանի աշակերտ Թադէոս Պալեանի գրած պատասխանն է, որը գեղեցիկ մի յօդուած կգայացնէ.) Խմբ.